Calvijns polemische geschriften in Nederland [1]).

Onder de oude boeken, die hun waarde behielden voor ons volk, en die daarom van geslacht op geslacht overgingen of herdrukt werden, bevinden zich zeer zelden geschriften van Calvijn. Dit is op het eerste gezicht wel vreemd. Men zou denken, dat hier in de Nederlanden toch zeker de geschriften van Calvijn tot de meest geliefde volkslectuur zouden behooren. Immers, het is algemeen bekend hoe sterk het Calvinisme zijn stempel heeft gezet op ons volksleven.

Hoe komt het dan toch, dat we zoo zelden onder de oude boeken een werk van Calvijn aantreffen? Verschillende oorzaken zijn daarvoor aan te geven. Vooreerst deelden de geschriften van Calvijn, die hier in den lijdenstijd der Hervorming werden verspreid in het lot van al de „kettersche" geschriften van dien tijd, dat zij door de Overheid werden opgezocht en verbrand.

In een „Cataloghe ende intitulacie van quade verboden boecken" naar den Index van 1550 staan ook een aantal nummers van Calvijn. O.a. zijn Catechismus, de Institutie, commentaren, een geschriftje „dat de heiligen, die in het geloof gestorven zijn, bij Christus leven", de geloofsbelijdenis van Genève en een strijdschrift over den vrijen wil tegen Albert Pigghe van Kampen, die den „vrijen wil" leerde.

Reeds omstreeks 1544 werden in Vlaanderen meer dan 200 exemplaren van een Fransch geschriftje verspreid, waarbij de Christenen werden opgeroepen om niet langer op twee gedachten te hinken. In 1554 werd het in het Nederlandsch uitgegeven.

Deze geschriften stonden midden in den strijd des Geestes tegen de geestelijke boosheden zijner eeuw. Het waren bepaalde hoorders die vermaand werden, bepaalde toestanden waarop gezinspeeld werd, bepaalde ketters die bestreden werden. Telkens kwamen er nieuwe strijdschriften van Calvijn in 't Fransch of Latijn, die dan later soms ook in 't Nederlandsch werden vertaald.

Zoo schreef Calvijn tegen de pseudo-Nicodemieten, dat waren lieden, die uit vrees voor de vervolging maar Roomsch bleven, hoewel zij in hun hart voor het Protestantsche vrijheidsbeginsel waren. 't Kwam maar op het harte aan, zeiden ze, de kerk dat was slechts het uiterlijke. En zij beriepen zich dan op Nicodemus. Ook schreef hij tegen de Anabaptisten en tegen de geestdrijvers (Spiritualisten).

Ook greep Calvijn zijn strijdvaardige pen tegen de irenische richting, die van verdraagzaamheid sprak tusschen Roomschen, Lutherschen en Gereformeerden, juist dáár waar de waarheid Gods in het geding was.

De bekende Coornhert was woordvoerder dezer vreedzamen, die alles konden waardeeren behalve den ijver voor de waarheid tegen de dwaling en het ongeloof. Dit konden zij doen omdat zij een „hooger trap van vromigheid", een stichtelijken godsdienst boven geloofsverdeeldheid beleden.

Calvijn pakte hem aldus aan: „Antwoord aan een zekeren Hollander, die onder den schijn van de Christenen geheel geestelijk te maken, hun toelaat hunne lichamen in allerlei afgoderij te bezoedelen, geschreven door Meester Jean Calvijn, aan de geloovigen in Nederland; 1562.

Vermoedelijk is dit boekje ook in 't Hollandsch vertaald: De vertaler heeft dan den titel nog wat verscherpt: Antwoord aan den botten (= dommen) Hollander... enz.

Dat deze strijdschriften straks vergeten werden had tweeërlei oorzaak: 1e zulke geschriften zijn zoo nauw met de personen verbonden, dat zij later alleen de historie-onderzoekers kunnen boeien; 2e Een groot deel van de leidende personen in ons land (de regenten) en de grootste massa hebben eigenlijk de zijde van den „botten Hollander" gekozen. Dat het maar op het hart aankwam, en dat men eens anders opinie moest eerbiedigen, en dat een stichtelijk uurtje meer was, dan die strijd voor de waarheid zooals Calvijn dat verstond, dat waren dingen waarvan het gros der Nederlanders al spoedig een publieke opinie hebben gemaakt. Die nu wat stichtelijk was aangelegd las het Roomsche boekje van Thomas à Kempis „De Navolging van Christus", of, nóg dieper: de „Theologia deutsch". En die wat meer naar den vrijen kant was, die hield z'n godsdienst voor private aangelegenheid der binnenkamer, en leefde voorts zónder God in de dagelijksche dingen. De mystieke gezelschappen en de vrijdenkers waren de „uitersten" van deze breede schare van ons volk, die de strijdschriften van Calvijn in 't geheel niet kon waardeeren, omdat zij uit een geheel ander beginsel leefde.

In den strijd tegen deze mystieken hebben de echte Calvinisten soms weer gegrepen naar Calvijns meesterlijke bestrijding der geestdrijvers.

Dr Carolus Tuinman gaf in 1712 een Nederlandsche vertaling als bestrijding tegen den mystieken Jacob Brill, die in Friesland grooten invloed had op het volk.

Een derde oorzaak, dat de geschriften van Calvijn vergeten werden is deze, dat de strijd tegen de geestelijke boosheden zeer belemmerd werd door de begeerte om de Overheid er in te mengen. Ik bedoel dit: Toen Marnix een heftig boekje schreef tegen de geestdrijvers, waarin hij ze terecht met Gods Woord bestreed, toen verviel hij ook in de fout, om van de Overheid te vragen, dat deze de spiritualisten (als Sebastiaan Francks volgelingen) zou vervolgen met het zwaard. Nu waren er zeer vele aanhangers van Franck, wat daaruit blijkt, dat zijn boeken hier druk gelezen werden. Zij „beleefden" vele drukken. Ieder voelde nu, dat Marnix hier „te ver" ging. Maar dit deed dan ook afbreuk aan zijn bestrijding met het Woord. Daarin vond men nu óók, dat hij te ver ging. En zoo is de geestelijke strijd tegen de eerste beginselen van het verval in de Gereformeerde Kerken verzwakt. Voortaan zaten de regenten van deze richting als „zuiver Gereformeerden" in de hooge kerkebanken.

En om te meer hun zuiverheid te toonen, stemden zij gaarne in met de „leer" van Calvijn in de Institutie. De belijdenisschriften der kerk en de dogmatische geschriften der Gereformeerden bestreden hen niet zoo bepaald. Deze bleven in eere.

Maar de strijdschriften van Calvijn werden vergeten.

A. JANSE.

1) Omdat dit artikel uitnemend dienst zou kunnen doen als onderdeel van een op 1935 terugziende beschouwing, neem ik het op in dit nummer, hoewel de Schr. het zonder nadere aanduiding in dezen inzond. (Red.).

LITERATUUR EN KUNST

„Het groene Licht".

„Het groene Licht", door Lloyd C. Douglas. — J. Philip Kruseman te 's-Gravenhage.

Een voorrede in een roman is een gevaarlijk ding. Althans, dat kàn het zijn. Wanneer een voorrede niet méér bedoelt te geven dan een vriendelijke introductie of een welwillende aanbeveling, dan kunnen we haar voor kennisgeving aannemen. Anders wordt het echter, wanneer de schrijver van de voorrede in een bepaalde richting stimuleerend wil werken, en ons het boek voorhoudt met de woorden: „Zie, hier is de oplossing van vele vragen, naar dit boek ziet heel de menschheid uit". Dan wordt de voorrede een ding van belang, en speciaal wanneer die voorrede zes bladzijden lang is, en geschreven werd door een, ook in onze kringen, zoo bekende persoonlijkheid als Dr P. H. Ritter.

We staan even verbaasd, als we dezen lijvigen roman ter hand nemen. Titel en schrijversnaam wekken vage associaties in ons op aan detective- en filmstories. Daar komt nog ten overvloede bij, dat het boek in een leelijken omslag gestoken is. In een bleekgroen licht, dat blijkbaar weerkaatst wordt door een veelzijdig prisma, wandelen twee figuren hand in hand bergopwaarts. Natuurlijk zijn het een jonge man en een jonge vrouw. Heel de teekening doet onweerstaanbaar denken aan een raambiljet voor de S.D.A.P., zoo tegen 1 Mei. En onze oogen gaan wijd open van verbazing, wanneer we in de voorrede à bout portant voor het feit geplaatst worden, dat dit Amerikaansche product ons niets minder brengen zal dan een antwoord op het vraagstuk betreffende de verjonging, de vitaliseering van het religieus en kerkelijk leven, en dat ieder die zich bezig houdt met vragen van kerkopbouw en kerkherstel, verplicht is van Lloyd Douglas' oplossing kennis te nemen.

Inderdaad, dan is de bespreking van dezen roman in de kolommen van „De Reformatie" treffend op haar plaats!

We hooren in de voorrede, dat Lloyd Douglas tot de meest gelezen romanschrijvers van Amerika behoort. Hij is gepromoveerd in de godgeleerdheid, en heeft belangrijke geestelijke posten vervuld.

In 1929 schreef hij zijn eersten roman, „Magnificent Obsession", een boek waarin aan de moderne menschheid werd getoond, hoe zij zich herstellen kon door stille menschenliefde. En sinds 1933 heeft Lloyd Douglas zijn predikantschap opgegeven, om zich geheel aan de literatuur te wijden.

Dr Ritter verzekert ons, dat in iederen roman een stuk autobiografie ligt. En in dit geval is de herkomst van een figuur als Deken Harcourt niet moeilijk na te gaan.

Deze man, die wel niet direct de hoofdpersoon van het boek is, maar bij wien alle draden toch steeds weer uitkomen, fungeert duidelijk als de drager van Lloyd Douglas' ideeën. Niet dat hij een hinderlijke spreektrompet geworden is, o neen! Daarvoor is hij ons te natuurlijk, en tevens te sympathiek geteekend. Maar zijn spreekkamer bij de Trinity Kathedraal, van waaruit de verlamde geestelijke zijn troostrijke bemoeiingen met zoekende zielen verricht, dient ongetwijfeld als de werkplaats, waar Douglas' waarheden worden gefabriceerd.

De held van dit boek is Newell Paige, een zeer ambitieus en kundig jong dokter. In het begin van het verhaal geraakt hij in een pijnlijke situatie. Zijn chef en vaderlijke vriend, Dr Endicott, tegen wien hij hoog opziet, moet een nieroperatie verrichten op mevrouw Dexter. Paige zal hem hierin assisteeren. Doordat Dr Endicott echter vervuld is van persoonlijke aangelegenheden (zijn beurs-speculaties loopen dien dag mis) maakt hij een ernstige fout bij de operatie, die aan mevrouw Dexter het leven kost. Paige, die den val van zijn verafgoden leermeester niet kan zien, laat zich de schuld aanleunen. Zijn carrière is gebroken, en als een vernietigd mensch vlucht hij weg, begraaft zich ergens in een verlaten dorpje, en neemt een anderen naam aan.

Dit eerste gedeelte, en wel speciaal de operatie op mevrouw Dexter, is niet alleen boeiend, maar ook met een buitengewone kennis van zaken geschreven. Prachtig is de scène in de operatiekamer. Het nauw-verbonden vijftal, de twee dokters en drie verpleegsters, volgen elkaars zwijgende bevelen vlug en geruischloos op. Ze passen in elkaar als de onderdeelen van een met de hand gemaakt Zwitsersch horloge. Hier is de spanning voelbaar, elk woord is geladen van emotie. Dit gedeelte, en ook meerdere, bewijzen dat Lloyd Douglas een roman kan schrijven. Hij hanteert de taal met een verbluffende gemakkelijkheid, die zijn boek niet alleen vlot doet lezen, maar het qua roman werkelijk tot iets voortreffelijks maakt.

Het conflict in Newell Paige's leven bereikt het hoogtepunt, als Paige in aanraking komt met de dochter van mevrouw Dexter. Zonder van elkaar te weten wie zij zijn, krijgen Phyllis en Newell elkaar lief. Als zij echter zijn waren naam bemerkt, volgt de verwijdering.

Intusschen wordt Newell Paige, door allerlei omstandigheden, onweerstaanbaar gedreven naar de plaats waar hij belanden moet: de spreekkamer bij de Trinity Kathedraal.

Reeds de overleden mevrouw Dexter heeft hem belangstelling trachten in te boezemen voor de merkwaardige figuur van Deken Harcourt. Er is echter heel wat voor noodig om Newell Paige, die er zich op beroemt een heiden te zijn, onder het gehoor van den Deken te brengen. „De Kerk als instelling, kwam niet voor op zijn inventaris van belangrijke aangelegenheden". De aanleiding is dat Elize Graham, Paige's beschermelinge, op Paaschmorgen een solo zal zingen in het koor van de Trinity Kathedraal.

Deken Harcourt wordt zooals altijd door twee hulppredikers op den preekstoel gedragen. En het duurt niet lang of Paige geeft zich gewonnen aan dezen „dynamischen redenaar, met zijn van geestelijke kracht getuigend, door pijn gegroefde gezicht".

„Het was als tonicum. Het was als een inspuiting met strychnia. Het was een verfrischend briesje door de stoffige duisternis van zijn onontgonnen ziel." —

Wat de „preek" betreft, die maakt ons niet veel wegwijzer in de theologie van Deken Harcourt. We beginnen langzamerhand uit te zien naar iets méér dan de vage aanduidingen, die de eerste helft van het boek ons daaromtrent geeft. Dat de Deken gelooft in den onweerstaanbaren vooruitgang der Beschaving (steeds met een hoofdletter!) is ons al meermalen gezegd. Een universeele broederschap van alle menschen, door het gemeenschappelijk lijden, is óók al niet bepaald een gloednieuwe theorie. Onnoodig te zeggen dat Deken Harcourt niets van dogma's moet hebben. Wanneer zijn ingekomen correspondentie handelt over dogma's en categorieën, schuift hij die met een zucht en een glimlach naar zijn helper Talbot toe, die ze opbergt in een map met het (niet ongeestig) afgekorte opschrift: „Dog en Cat". O kerkopbouw en kerkherstel!

Intusschen, Deken Harcourt aarzelt niet om Adam in zijn preek met het praedicaat „legendarisch" te versieren. En we krijgen zachtjesaan het gevoel, of de voorrede van dit boek een vlag is, die een zeer bedenkelijke lading dekt!

Newell Paige komt in de spreekkamer van den Deken terecht. En het gaat hem als allen, die tegenover deze machtige persoonlijkheid gezeten hebben, „wiens onderzoek niet dat van een fotograaf was, maar van een röntgenoloog". Hij legt de wond van zijn leven bloot. En zie, eindelijk krijgen we de theorieën van den Deken ten voeten uit te aanschouwen! Hij voert Newell Paige mee in de veronderstelling, dat, vele duizenden jaren geleden, de mensch langs ettelijke phasen van ontwikkeling, opklom van een op een zeehond gelijkend schepsel tot een menschelijk wezen. Ontvoldaan met zijn oceaan, gaat de zeehond ten koste van ongelooflijke moeite, pijn en inspanning, op het droge leven. Zeer langzaam doorloopt nu de ex-zeehond de verschillende phasen der evolutie, totdat hij eindelijk een, zij het dan primitief, menschelijk wezen is geworden. „Onze voornaamste fout in het denken over de evolutie", doceert de Deken, „is dat wij niet begrijpen, dat deze tegenwoordig nog voortduurt".

We worden nieuwsgierig om te vernemen, welken troost deze theorie aan den ontredderden jongeman zal bieden. Doch hoor nu op welke ongedachte wijze de zeehonden-geschiedenis Newell Paige zal verzoenen met de lage houding van zijn vroegeren leidsman Dr Endicott!

„Endicotts ontwikkeling kwam tot een plotselingen stilstand op den dag, toen hij den moed miste om zijn tocht voort te zetten. Tot dit uur,